

отражает ценности, стереотипы и настроения массового сознания; с другой – вступая в противостояние с официальной идеологией, формирует новую оценочную позицию и тем самым раскрепощает массовое сознание от идеологических догм. В первую очередь это касается советского социально-политического анекдота, который на десятилетия становится одним из каналов неформальной коммуникации на политические темы.

Литература

1. Каган М. С. Анекдот как феномен культуры / М.С. Каган // Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.) – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 5–16.
2. Курганов Е. Похвальное слово анекдоту / Е.. Курганова. – СПб : Звезда, 2001. – 288 с.
3. Столович Л.Н. Анекдот и миф / Л.Н. Столович // Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола (16 ноября 2002 г.) – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 46–53.

Кицак Л.В.,

кандидат філологічних наук,
КЗ “Бердичівський педагогічний коледж” Житомирської обласної ради

ПРИРОДА СМІХУ В ДЕТЕКТИВНОМУ ЖАНРІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕТЕКТИВІВ)

У сучасному літературному світі відбувається переосмислення багатьох культурних категорій. Зокрема можна говорити про категорію смішного в літературі. Постмодернізм із його абсурдністю, карнавалізацією, алюзіями, стильовою та жанровою дифузією, іронічністю та пародійністю відкриває нові обрії в літературі для поняття “сміх”. Категорію смішного у філології досліджували М. Бахтін, Ю. Борєв, Т. Буйницька, С. Іваненко, О. Калита, А. Макарян, Е. Нокс, Н. Нокс, В. Проп, Дж. Сазерленд, О. Титаренко, А. Щербина та ін.. До питання сміху в детективному жанрі зверталася Н. Невярович (“Семіотичні природа “сміху” в романі Умберто Еко “Ім’я рози”) [3]. Про природу сміху в детективному жанрі української літератури окремих розвідок поки немає, що й визначає актуальність та новизну дослідження.

Сміх у літературі загалом і детективах зокрема – це сфера існування людської свободи і суспільної рівності, адже в комічні ситуації волею автора потрапляють предстанники різних суспільних верств і категорій, при чому часто висміюються вади сильних світу цього, тим самим останні зрівнюються із пересічними людьми. Сміх дає можливість відчувати себе розслабленим, задоволеним та вільним від проблем.

Так, категорія смішного в класичному детективі майже не використовувалася. Проте із розвитком жанру, поступовим виділенням жанрових різновидів сміх стає важливою категорією жанру, виокремлюючись навіть у такий жанровий різновид, як іронічний детектив. Хоча автори будь-яких детективів не ігнорують категорію смішного, створюючи тексти з елементами комізму. У детективах сміх – це синтез радості і злості, часто він є розрядкою від напруги чи довгого очікування.

Як відомо, у літературі використовується **ситуативний і мовний комізм** [1, 55]. У детективних текстах ці два види комізму взаємодіють і доповнюють один одного, виокремлюючись у жанр іронічного детективу. Проте важливо пам’ятати, що іронічні детективи різних літератур відрізняються природою сміху, як і самі народи: якщо ситуативний комізм можна відтворити в культурі іншого народу, то з мовним виникають певні труднощі.

Комічні ситуації – це найтипніше явище для детективного жанру, яке щораз частіше використовується авторами для утримання уваги читача. У детективах **лексичні засоби** вираження комізму можна поділити на **словесні** (комічні неологізми, терміни, комічні метонімії і

синекдохи, авторські комічні новотвори, прізвиська персонажів тощо), **словесно-ситуативні** (комічні фразеологізми, авторські трансформації фразеологізмів, повторення слів і фраз) і **стилістичні** (вживання просторіч, вульгаризмів, жаргонізмів, варваризмів). Наголосимо, що слово виявляє свій комізм лише в певній ситуації

У серії детективних ретророманів А.Кокотюхи “Адвокат із Личаківської”, “Привид із Валової”, “Автомобіль із Пекарської”, “Різник із Городоцької”, “Коханка із площі Ринок” теж використовує ситуативний комізм: смішними виглядають стосунки адвоката Кліма Кошового із євреєм-стоматологом Йозефом Шацьким, друзі постійно потрапляють у хоч і небезпечні, але смішні ситуації, усмішку викликає особисте життя Кліма та його стосунки із Басею Райською тощо.

Самі лише назви деяких ретродетективів В.та Н.Лапікурів зацікавлюють своєю іронічністю: “Непосидичі покійнички”, “Прищепка на хвості”, “Покійник по-флотськи” тощо. Крім того, майстерно виписаний образ слідчого Олексі Сироти теж має комічний пафос. Скажімо, Сирота (випускник філософського факультету) вигадує власний метод пошуку злочинців, крім того, часто використовує філософію під час розслідування, нерідко потрапляє в комічні ситуації, а іноді сам їх створює. У діалогах із керівництвом (зокрема Старим) постійно вчувається доброзичливий гумор, репліки пересипані просторіччями, дотепами та іронічними фразами.

В українській літературі ніша власне іронічного детективу, на диво, досі лишається вільною, незважаючи на те, що це – один із найчитабельніших і найзатребуваніших піджанрових різновидів детективу. Серед запропонованих українськими авторами текстів можна виділити іронічний детектив А. Кокотюхи “Язиката Хвеська”, який найбільше відповідає критеріям жанру, хоча автор сам визначає жанр свого твору як **кримінальна комедія** [2].

Автор використовує фольклорний комічний образ Язикатої Хвеськи, проектує його на сучасні ралії життя та додаючи напруги, фальшивих та реальних убивств, розслідувань, допитів та викрадень. Складному комплексному образу Язикатої Хвеськи в романі відповідає балакуча дружина київського репортера Максима Бойка Ірина: ефектна білявка, яка працює в київському офісі, має чимало подруг та, за словами її чоловіка, “шаленство язика”. Ця багатозначна емблема язикатості як одна із негативних рис українського суспільства, зокрема жінок, набуває в А. Кокотюхи абсурдного звучання, адже неодноразово через довгий язик Ірини її чоловік потрапляв у жахливі, карколомні і, здавалося б, безвихідні халепи.

У сферу карнавальної фамільярності й добродушного осміяння потрапляють і працівники правоохоронних органів. Вони, наприклад, змушені в спеку сидіти в закритому авто без кондионера та стежити за підозрюваним, який давно викрив їхню присутність, зважати на свідчення таємного агента, якого вже вирахувано і за допомогою якого операм надають фальшиву інформацію тощо.

Комічні прізвиська та прізвиська персонажів Шалений Майор, опери Немирович і Данченко, банкір Нетудимак, фотограф Смик, редактор Ріг (тут же доречний каламбур “Ріг уперся рогом”), мер Чортів, власник ресторану Рикалов, член Верховної Ради Сцикун, паркувальник Скелет служать для глибинної характеристики індивідуальних особливостей героїв та для створення гумористичного ефекту.

У романі висміюється легковірність українського народу: газета “Фокус плюс” збільшує свій тираж завдяки “головному брехуну редакції” – Максимові Бойку, який постійно вигадує нереальні історії (про Білого Чаклуна та труп, що зник).

Автором часто вживаються загальновідомі та трансформовані авторські **фразеологізми**: *накрутити (закрутити) хобот, взяти за хобот, побрязкати своїми кістками, мати зуб, цепний пес олігархічного криміналу, думки проти течії, у чорта на рогах, колообіг бодуна в природі, хто кого любить, той того й лупить, довести до білого гарту, бувалі в бувальцях*; **жаргонізми**: *стояти на шухері, стукати на когось, лягти на дно, розвести когось, лягавий*; **просторіччя**: *голомозий типчик, лохи убогі, недоумок, охріненна, обіржуться, мудака, бляха-муха, дуля, хріново, стара чекістка, козлити*. Ці лексеми теж додають тексту гумористичного, а подеколи – саркастичного забарвлення.

Водночас крізь веселість і легкість стилю в романі проступають важливі суспільні проблеми, як-от: корупція, продажність правоохоронних органів та пересічних громадян, “жовта преса”, яка особливо впливає на громадську думку тощо.

Отже, аналіз детективних творів доводить доречність комічних елементів та штрихів у цьому некомічному жанрі, а іронічні детективи вдало використовуються цілий ряд засобів для створення гумористичного ефекту для відпочинку та інтелектуальної розрядки читачів.

Література

1. Калита О. Типи комічних текстів та особливості їх стилістичного аналізу / Оксана Калита // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – Вип. 2. – С. 54–61.
2. Кокотюха А. Язиката Хвеська: Роман / Андрій Кокотюха. – К. : KM Publishing, 2009. – 320 с.
3. Невярович Н. Семіотичні природа “сміху” в романі Умберто Еко “Ім’я рози” / Н. Невярович // Докса. – 2011. – Вип. 16. – С. 211–219.

Кобилко Н.А.,

старший викладач кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ГУМОР ЯК ДЖЕРЕЛО «ХИМЕРНОСТІ» УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Українська химерна проза другої половини ХХ століття – явище естетично складне. Химерному роману властиві свої жанрово-стильові особливості, різноманітність засобів і прийомів художньої умовності. Найбільш точне визначення химерної прози дав А. Погрібний, який указував на химерне переплетення ліризму, романтизму та епічності, міфологізації та реальності, сміху й драматизму, елементів гротеску й пародіювання. Літературознавець А. Кравченко відносить химерний роман до філософської прози, а отже, розглядає його як один із її різновидів. Головна увага в художньому творі зосереджена на глибокому ідейному підтексті, застосуванні умовних форм, іронії, гумору, насиченні фольклорними символами. У літературі спостерігається активне звернення письменників до народного міфологічно-фольклорного мислення, архетипів української культури. Тому для химерного роману характерна наявність різних елементів народної сміхової культури. Однією з основних рис мови химерного роману є використання просторіччя, що насамперед виявляється в доборі імен і прізвищ головних героїв: Демид Пампушка-Стародупський, Пилип-з-Конопель, пес Ложечка, Данило Пришийкобиліхвіст, Лука Заплюйсвічки («Козацькому роду нема переводу...» О. Ільченка), Михайло Решето, Колька Капельдудка, пес Нерон-Балалайка («Ірій» В. Дрозда), Хома Прищепа, дід Гапличок, Одарка Дармограїха («Позичений чоловік» Є. Гуцала), Варфоломій Кнурець, Іван Несвіжий, Рекордист Іванович, дядько Обеліск («Левине серце» П. Загребельного). Таким чином, гумор і його відтінки, зокрема карикатура, сарказм, іронія, гротеск, бурлеск і травестія, стають основоположними принципами химерної прози другої половини ХХ століття [5].

«Будучи різновидом критики, гумор будується на певній системі цінностей. Дотепний вислів, специфічна фраза розраховані не тільки на сміх, але й на виявлення індивідуальних характеристик автора...» [4, 128]. Варто зазначити, що в більшості химерних творів повноправним героєм виступає народний гумор. Так, роман О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або Мамай і Чужа Молодиця» пронизаний жартами, дотепами, сатиричним висміюванням панства та іноземних окупантів. Письменник почуттям гумору наділяє лише тих героїв, яким симпатизує, що вказує на їхній «оригінальний склад людського розуму» [2, 149]. Автор із сарказмом зображує стосунки Роксолани та пана Купи, використовує фразеологію Мамай, щоб підкреслити його хоробрість, уміння відстояти власну думку. Твір насичений веселими народними приповідками,